Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (femte avdelningen)

den 12 december 2019*

[Text rättad genom beslut av den 13 februari 2020]

”Begäran om förhandsavgörande – Artikel 101 FEUF – Ersättning för skada som orsakats av en kartell – Rätt för rättssubjekt som inte agerar som leverantör eller som köpare på den marknad som berörs av kartellen att begära skadestånd – Skada som orsakats ett offentligt organ som beviljat lån till förmånliga villkor för förvärv av varor som är föremål för kartellen”

I mål C-435/18,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Oberster Gerichtshof (Högsta domstolen, Österrike) genom beslut av den 17 maj 2018, som inkom till domstolen den 29 juni 2018, i målet

Otis GmbH,

Schindler Liegenschaftsverwaltung GmbH,

Schindler Aufzüge und Fahrtreppen GmbH,

Kone AG,

ThyssenKrupp Aufzüge GmbH

mot

Land Oberösterreich m.fl.,

meddelar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden E. Regan samt domarna I. Jarukaitis (referent), E. Juhász, M. Ilešič och C. Lycourgos,

generaladvokat: J. Kokott,

justitiesekreterare: enhetschefen D. Dittert,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 16 maj 2019,

* Langue de procédure : l’allemand.

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

– Otis GmbH, genom A. Ablasser-Neuhuber och F. Neumayr, Rechtsanwälte,

– Schindler Liegenschaftsverwaltung GmbH och Schindler Aufzüge und Fahrtreppen GmbH, genom A. Traugott och A. Lukaschek, Rechtsanwälte,

– Kone AG, genom H. Wollmann, Rechtsanwalt,

– ThyssenKrupp Aufzüge GmbH, genom T. Kustor och A. Reidlinger, Rechtsanwälte,

– [I rättad lydelse enligt beslut av den 13 februari 2020] Land Oberösterreich, genom I. Innerhofer, R. Hoffer, Rechtsanwälte, och S. Hinterdorfer, Rechtsanwaltsanwärter,

– Österrikes regering, genom F. Koppensteiner och V. Strasser, båda i egenskap av ombud,

– Italiens regering, genom G. Palmieri, i egenskap av ombud, biträdd av C. Colelli, avvocato dello Stato,

– Europeiska kommissionen, genom B. Ernst och G. Meessen, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 29 juli 2019 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 101 FEUF.

2 Begäran har framställts i ett mål mellan Otis GmbH, Schindler Liegenschaftsverwaltung GmbH och Schindler Aufzüge und Fahrtreppen GmbH (de två sistnämnda bolagen nedan gemensamt kallade Schindler), Kone AG och ThyssenKrupp Aufzüge GmbH (nedan kallat ThyssenKrupp), å ena sidan, och Land Oberösterreich (delstaten Oberösterreich) samt fjorton andra enheter, å den andra sidan, angående sistnämnda parters yrkande om att nämnda fem bolag ska förpliktas att ersätta dem för den skada som de anser sig ha lidit till följd av en kartell mellan dessa bolag i strid med bland annat artikel 101 FEUF.

Den österrikiska lagstiftningen

3 I 1295 § punkt 1 i Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (allmän civillag, Österrike, nedan kallad ABGB) föreskrivs följande:

”Var och en har rätt att begära ersättning för skada av den som vållat skadan; detta gäller oberoende av om skadan har uppkommit genom åsidosättande av en avtalsförpliktelse eller utan något samband med ett avtal.”

4 Enligt 1311 § andra meningen ABGB ska skada ersättas av den som har ”åsidosatt en lag som ska förebygga oförutsedda skador”.

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

5 Den 21 februari 2007 ålade Europeiska kommissionen flera företag böter med ett totalt belopp på 992 miljoner euro på grund av deras deltagande – åtminstone sedan 80-talet – i en kartell rörande installation och underhåll av hissar och rulltrappor i Belgien, Tyskland, Luxemburg och Nederländerna. Flera enheter i de bolagskoncerner som Otis, Schindler, Kone och ThyssenKrupp ingår i fanns med bland dessa företag.

6 I dom av den 8 oktober 2008 fastställde Oberster Gerichtshof (Högsta domstolen, Österrike), i egenskap av överinstans i konkurrensärenden, beslutet av den 14 december 2007 från Kartellgericht (domstol i konkurrensärenden, Österrike), genom vilket denna domstol hade ålagt Otis, Schindler och Kone, samt två andra företag, böter för deras konkurrensbegränsande beteende i Österrike. Trots att ThyssenKrupp deltog tillsammans med dessa bolag i kartellen på den österrikiska marknaden (nedan kallad den aktuella kartellen), valde ThyssenKrupp emellertid att vittna och omfattades därför av ett program för förmånlig behandling enligt österrikisk rätt.

7 Den aktuella kartellen hade bland annat till syfte att se till att det gynnade företaget kunde ta ut högre priser än vad som skulle ha varit möjligt under normala konkurrensförhållanden. Den fria konkurrensen blev därmed snedvriden, vilket även gällde prisutvecklingen jämfört med den som skulle ha skett om det inte funnits någon kartell.

8 Genom en talan som väcktes den 2 februari 2010 vid Handelsgericht Wien (Handelsdomstolen i Wien, Österrike) yrkade Land Oberösterreich och fjorton andra enheter att Otis, Schindler, Kone och ThyssenKrupp skulle förpliktas att ersätta dem för den skada som de ansåg sig ha lidit till följd av den aktuella kartellen. Till skillnad från de fjorton andra enheterna påstod emellertid inte Land Oberösterreich att delstaten hade lidit skada i egenskap av direkt eller indirekt köpare av de produkter som omfattas av den aktuella kartellen, utan i egenskap av organ som beviljar stöd.

9 Land Oberösterreich gjorde till stöd för sitt yrkande gällande att delstaten, inom ramen för den budget som allokerats för att främja bostadsbyggande, under den period som berörs av den aktuella kartellen, bland annat beviljade ett stort antal rättssubjekt, i enlighet med bestämmelser i lag om stöd till bostadsbyggande, stimulanslån för finansiering av byggprojekt, motsvarande en viss andel av samtliga byggkostnader. Mottagarna av dessa lån hade således möjlighet att erhålla en gynnsammare finansiering på grund av den räntesats som tillämpades, vilken var lägre än den normala marknadsräntan. Land Oberösterreich gjorde i huvudsak gällande att de kostnader som är knutna till installationen av hissar, vilka ingår i de totala byggkostnaderna som betalas av stödmottagarna, var högre till följd av den aktuella kartellen. Detta ledde till att delstaten tvingades att låna ut större belopp. Om det inte hade funnits någon kartell, skulle Land Oberösterreich ha beviljat mindre omfattande lån och skulle ha kunnat placera mellanskillnaden enligt den genomsnittliga räntan på förbundsstatens lån.

10 Det var på denna grund som Land Oberösterreich yrkade att Otis, Schindler, Kone och ThyssenKrupp skulle förpliktas att betala ett belopp som specifikt motsvarade denna ränteförlust, jämte ränta.

11 Handelsgericht Wien (Handelsdomstolen i Wien) ogillade Land Oberösterreichs talan i dom av den 21 september 2016. Enligt denna domstol var delstaten inte en ekonomisk aktör som var verksam på marknaden för hissar och rulltrappor och hade således bara lidit en indirekt skada som i sig inte kan ge upphov till något skadestånd.

12 Domstolen i andra instans, Oberlandesgericht Wien (Wiens regionala överdomstol, Österrike), upphävde genom beslut av den 27 april 2017 denna dom och återförvisade målet till domstolen i första instans för förnyad prövning. Överdomstolen utgick från att kartellförbudet även syftar till att skydda de ekonomiska intressena hos de rättssubjekt som måste bära de ytterligare kostnader som uppstår på grund av snedvridningen av marknadsvillkoren. Även offentligrättsliga organ omfattas

härvidlag, såsom Land Oberösterreich, som i stor utsträckning bidrar till att möjliggöra byggprojekt genom att erbjuda stöd inom en institutionaliserad ram. Sådana organ står således bakom en icke obetydlig del av efterfrågan på marknaden för hissar och rulltrappor. De fem bolagen i fråga har kunnat sälja sina varor och tjänster på denna marknad till högre priser på grund av den aktuella kartellen.

13 Otis, Schindler, Kone och ThyssenKrupp överklagade beslutet från Oberlandesgericht Wien (Wiens regionala överdomstol) till den hänskjutande domstolen, Oberster Gerichtshof (Högsta domstolen).

14 Den hänskjutande domstolen har angett att den skada som har gjorts gällande av Land Oberösterreich, enligt kriterierna i österrikisk rätt, inte har ett tillräckligt samband med syftet med förbudet mot konkurrensbegränsande avtal, det vill säga att upprätthålla konkurrensen på den marknad som berörs av den aktuella kartellen.

15 Den hänskjutande domstolen har i detta avseende anfört att en ren förmögenhetsskada, som består i att den skadelidandes förmögenhet drabbas utan att det är fråga om skada på en sak eller ett värde som åtnjuter absolut rättsligt skydd, inte åtnjuter ett absolut skydd utanför ett avtalsförhållande enligt österrikisk rätt. Sådan förmögenhetsskada kan endast ersättas när det följer av rättsordningen att det skadevållande beteendet är olagligt, särskilt vid överträdelse av skyddsregler, det vill säga regler som innehåller abstrakta förbud som syftar till att skydda en kategori av rättssubjekt mot skada på saker eller värden som är skyddade enligt lag. I ett sådant fall krävs det, för att det ska bli fråga om skadeståndsansvar, att det uppkommer just en sådan skada som den överträdda bestämmelsen syftar till att förhindra. Den skadevållande ansvarar endast för sådan skada som är resultatet av att en fara materialiserats som utgjorde skälet till att ett visst agerande är påbjudet eller förbjudet. En skada kan inte ge upphov till skadestånd när den uppkommer till följd av en sidoeffekt inom ett intresseområde som inte skyddas av det förbud som föreskrivs i den skyddsregel som har åsidosatts.

16 Den hänskjutande domstolen har även påpekat att artikel 101 FEUF, enligt domstolens rättspraxis, syftar till att säkerställa en effektiv och icke snedvriden konkurrens på den inre marknaden och därmed även till att priser fastställs genom fri konkurrens. Denna domstol anser att kretsen av rättssubjekt som skyddas av kartellförbudet omfattar alla leverantörer och köpare som är verksamma på de marknader som i materiellt och geografiskt hänseende berörs av en kartell. Däremot utgör inte offentligrättsliga organ som genom ekonomiskt stöd underlättar för vissa grupper av köpare att förvärva produkter som erbjuds på marknaden direkta marknadsaktörer, även om en väsentlig del av verksamheten på marknaden över huvud taget blir möjlig enbart genom dessa stöd. En sådan skada har inte ett tillräckligt nära samband med målsättningen med förbudet mot konkurrensbegränsande avtal, vilket är att upprätthålla konkurrensen på den marknad som berörs av kartellen.

17 Den hänskjutande domstolen har emellertid noterat att det bland annat följer av EU-domstolens praxis att var och en har rätt att begära ersättning för skada som orsakats av ett avtal eller ett beteende som kan begränsa eller snedvrida konkurrensen, förutsatt att det föreligger ett orsakssamband mellan skadan och det konkurrensbegränsande beteendet. Dessutom ankommer det på medlemsstaterna att i deras interna rättsordning fastställa bestämmelser för att utöva denna rätt och för att tillämpa begreppet ”orsakssamband”, varvid likvärdighets- och effektivitetsprinciperna ska iakttas. Nationell rätt får således inte medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionsrätten.

18 Den hänskjutande domstolen har vidare angett att tolkningsfrågan, med hänsyn till de faktiska omständigheterna i det aktuella fallet, avser huruvida principen enligt vilken var och en kan väcka talan mot en deltagare i en kartell även gäller för rättssubjekt som inte agerar på marknaden i egenskap av leverantör eller köpare, även om de är av väsentlig betydelse för den berörda marknadens funktion, och där den skada som de lidit endast är en följd av den skada som en direkt berörd tredjeman har lidit.

19 Mot denna bakgrund har Oberster Gerichtshof (Högsta domstolen) beslutat att vilandeförklara målet och ställa följande fråga till domstolen:

”Ska artikel 85 i EG-fördraget, artikel 81 EG och artikel 101 FEUF tolkas på så sätt att – för att garantera att dessa bestämmelser får full verkan och att förbudet som följer av dessa bestämmelser får ändamålsenlig verkan – även sådana rättssubjekt kan kräva ersättning för skada från deltagare i en kartell, vilka inte är verksamma som leverantörer eller köpare på den produktmarknad och geografiska marknad som omfattas av en kartell, utan som inom ramen för lagstiftning i egenskap av offentliga finansiärer till gynnsamma villkor beviljar lån till köpare av produkter på marknaden som omfattades av kartellen, och vilkas skada har uppkommit genom att den beviljade lånesumman som beräknats som en procentsats av produktkostnaderna varit högre än vad den hade varit utan kartellavtalet, vilket inneburit att dessa belopp inte kunnat investeras på ett lönsamt sätt.”

Tolkningsfrågan

20 Den hänskjutande domstolen har ställt sin fråga för att få klarhet i huruvida artikel 101 FEUF ska tolkas så, att rättssubjekt som inte agerar som leverantörer eller köpare på den marknad som berörs av en kartell, men som har beviljat stöd i form av stimulanslån till köpare av produkter som erbjuds på denna marknad, kan väcka talan mot de företag som deltagit i kartellen och begära ersättning för den skada som de har lidit på grund av att stödet varit större än vad som skulle ha varit fallet utan kartellen, vilket medfört att nämnda rättssubjekt inte har kunnat använda mellanskillnaden för andra mer lönsamma syften.

21 Domstolen erinrar om att artikel 101.1 FEUF har direkt effekt i förhållandet mellan enskilda och ger upphov till rättigheter för enskilda som de nationella domstolarna måste skydda (dom av den 20 september 2001, Courage och Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, punkt 23, och dom av den 14 mars 2019, Skanska Industrial Solutions m.fl., C-724/17, EU:C:2019:204, punkt 24 och där angiven rättspraxis).

22 Den fulla verkan av artikel 101 FEUF och särskilt den ändamålsenliga verkan av det förbud som stadgas i punkt 1 i nämnda artikel skulle undergrävas om inte var och en kunde begära ersättning för en skada som orsakats av ett avtal eller ett beteende som kan begränsa eller snedvrida konkurrensen (dom av den 20 september 2001, Courage och Crehan, C-453/99, EU:C:2001:465, punkt 26, och dom av den 14 mars 2019, Skanska Industrial Solutions m.fl., C-724/17, EU:C:2019:204, punkt 25 och där angiven rättspraxis).

23 Var och en har således rätt att begära ersättning för uppkommen skada när det föreligger ett orsakssamband mellan skadan och en kartell eller något annat förfarande som är förbjudet enligt artikel 101 FEUF (dom av den 13 juli 2006, Manfredi m.fl., C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, punkt 61, och dom av den 14 mars 2019, Skanska Industrial Solutions m.fl., C-724/17, EU:C:2019:204, punkt 26 och där angiven rättspraxis).

24 Rätten för var och en att begära skadestånd för en sådan skada förstärker nämligen den verkningsfulla karaktären av unionens konkurrensregler genom att den avskräcker från sådana, ofta hemliga, avtal eller förfaranden som kan begränsa eller snedvrida konkurrensen och bidrar följaktligen till att bevara en effektiv konkurrens i unionen (dom av den 5 juni 2014, Kone m.fl., C-557/12, EU:C:2014:1317, punkt 23 och där angiven rättspraxis).

25 Härvid gäller, särskilt på konkurrensområdet, att de nationella reglerna med föreskrifter om villkoren för att utöva rätten att begära skadestånd för skada på grund av en kartell eller ett handlande som är förbjudet enligt artikel 101 FEUF inte får undergräva en effektiv tillämpning av denna bestämmelse (dom av den 5 juni 2014, Kone m.fl., C-557/12, EU:C:2014:1317, punkt 26 och där angiven rättspraxis).

26 Bestämmelserna i medlemsstaternas rättsordning måste därför särskilt ta hänsyn till syftet med artikel 101 FEUF, nämligen att säkerställa att en effektiv och icke-snedvriden konkurrens upprätthålls på den inre marknaden och därmed att priser fastställs genom fri konkurrens. Det är för att säkerställa unionsrättens effektivitet som domstolen, såsom det har erinrats om i punkt 23 i förevarande dom, har slagit fast att de nationella bestämmelserna ska ge var och en rätt att begära ersättning för uppkommen skada (se, för ett liknande resonemang, dom av den 5 juni 2014, Kone m.fl., C-557/12, EU:C:2014:1317, punkt 32 och där angiven rättspraxis).

27 Det ska vidare framhållas, såsom även generaladvokaten påpekade i punkt 78 i sitt förslag till avgörande, att säkerställandet av såväl den fulla och ändamålsenliga verkan av artikel 101 FEUF som ett effektivt skydd mot skadliga följder av en överträdelse av konkurrensrätten allvarligt skulle äventyras om möjligheten att begära ersättning för den skada som vållats genom en kartell endast gällde leverantörer och köpare på den marknad som berörs av kartellen. Detta skulle nämligen omedelbart och systematiskt beröva potentiella skadelidande möjligheten att begära skadestånd.

28 I det nationella målet påstod sig Land Oberösterreich ha lidit skada, inte i egenskap av köpare av de produkter som omfattades av den aktuella kartellen, utan i egenskap av offentligt organ som beviljar stöd. Detta organ beviljar nämligen tredjeman stimulanslån med en räntesats som är lägre än marknadsräntan. Eftersom lånebeloppet är kopplat till byggkostnaderna, anser Land Oberösterreich att den har lidit skada, eftersom lånebeloppet – och följaktligen storleken på det ekonomiska stöd som beviljades med en förmånlig räntesats – var högre än vad som skulle ha varit fallet utan någon kartell.

29 Klagandena i det nationella målet har emellertid i huvudsak invänt mot Land Oberösterreichs rätt att begära ersättning för den skada som den anser sig ha lidit, med motiveringen att skadan inte har ett tillräckligt samband med det skyddssyfte som eftersträvas med artikel 101 FEUF och att den således inte kan ge rätt till skadestånd.

30 Som framgår av punkterna 22–25, 26 och 27 i denna dom kan emellertid varje skada som har ett orsakssamband med en överträdelse av artikel 101 FEUF ge rätt till skadestånd för att säkerställa en effektiv tillämpning av artikel 101 FEUF och bevara bestämmelsens ändamålsenliga verkan.

31 Som generaladvokaten påpekade i punkt 84 i sitt förslag till avgörande, är det inte nödvändigt att den skada som det berörda rättssubjektet lidit dessutom har ett specifikt samband med det ”skyddssyfte” som eftersträvas med artikel 101 FEUF, eftersom deltagarna i en kartell annars inte blir skyldiga att ersätta alla de skador som de har kunnat orsaka.

32 Följaktligen måste rättssubjekt som inte agerar i egenskap av leverantör eller köpare på den marknad som berörs av kartellen kunna begära ersättning för den skada som har uppkommit genom att de på grund av kartellen varit tvungna att bevilja större stöd än vad som hade varit fallit utan någon kartell och följaktligen inte har kunnat placera mellanskillnaden i mer lönsamma investeringar.

33 Det ankommer emellertid på den nationella domstolen att avgöra huruvida Land Oberösterreich faktiskt har lidit en sådan skada. Det måste bland annat kontrolleras om denna myndighet hade eller inte hade möjlighet att genomföra mer lönsamma placeringar, och, om så är fallet, huruvida denna myndighet har åberopat tillräcklig bevisning för att styrka ett orsakssamband mellan denna skada och den aktuella kartellen.

34 Mot bakgrund av det ovan anförda ska tolkningsfrågan besvaras enligt följande. Artikel 101 FEUF ska tolkas så, att rättssubjekt som inte agerar som leverantör eller köpare på den marknad som berörs av en kartell, men som har beviljat stöd i form av stimulanslån till köpare av produkter som erbjuds på denna marknad, kan väcka talan mot de företag som deltagit i kartellen och begära ersättning för den skada som de har lidit på grund av att stödet varit större än vad som skulle ha varit fallet utan kartellen, vilket medfört att nämnda rättssubjekt inte har kunnat använda denna mellanskillnad för andra mer lönsamma syften.

Rättegångskostnader

35 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (femte avdelningen) följande:

Artikel 101 FEUF ska tolkas så, att rättssubjekt som inte agerar som leverantör eller köpare på den marknad som berörs av en kartell, men som har beviljat stöd i form av stimulanslån till köpare av produkter som erbjuds på denna marknad, kan väcka talan mot de företag som deltagit i kartellen och begära ersättning för den skada som de har lidit på grund av att stödet varit större än vad som skulle ha varit fallet utan kartellen, vilket medfört att nämnda rättssubjekt inte har kunnat använda denna mellanskillnad för andra mer lönsamma syften.

Underskrifter